

Yoghurt van schapenmelk

GOEDE HERDER, GEZONDE KUDDE

Tussen de weilanden met grutto's melkt Chris de Jong zijn schapen en maakt hij een romige, frizure yoghurt. In een vorig leven bekleedde hij een hoge functie bij de bank, precies tien jaar nu voert hij zijn bedrijf in het Friese Hilaard. Er kwamen tegenlagen en het blijft hard werken. Maar hij heeft zingeving gevonden: 'Ik denk dat ik als schaapherder veel inspirerender ben dan ik als bankmanager was.'

TEKST ANKIELOK FOTOGRAFIE GERT TABAK

Je bent niet bang om vies te worden?' Voor de zekerheid vraagt Chris de Jong (53) het maar, voordat hij het lammetje aangeeft. Amper een dag oud, maar vol wilskracht en luid blattend. Het is even zoeken naar de juiste houding, zeker voor een stadsmens. 'Gewoon lekker knuffelen,' moedigt Chris aan. 'Het maakt niet uit hoe je hem vasthoudt, het gaat erom dat je 'm aandacht geeft.' De lammerperiode is bijna ten einde op Bongastate. De naam van de hoeve verwijst naar een adellijke Friese familie. De gelijknamige bekers met schapenmelkyoghurt staan in het schap van zo'n 750 supermarkten, waaronder winkels van Albert Heijn, Jumbo, Spar, Coop en Poiesz. Het recept kreeg Chris

van een Australische schapenboer die in Friesland op bezoek was en die zijn eigen yoghurt exporteerde naar de Verenigde Staten en China. 'Wij aten weleens Griekse yoghurt, ik dacht dat hij zoiets bedoelde. Maar de textuur bleek heel anders.'

Weelderige zuivel

Wie een emmertje van Bongastate opent, ontdekt weelderige zuivel: een helderwitte, stevige maar soepele substantie met een volle, frizure smaak. 'Het vet heeft een heel korte structuur,' legt Chris uit. 'Daardoor is de yoghurt lekker romig en zit het bomvol eiwitten, maar het is tegelijkertijd licht verteerbaar.'

Aan het succesnummer ging een hobbelige weg vooraf. Begin 40 was hij, toen hij besloot zijn leven om te gooien. Hij had een topbaan op het hoofdkantoor van ABN Amro, na de overname van Royal Bank of Scotland. Als vicepresident – een managementlaag in het hoge kader – was hij verantwoordelijk voor de IT van het internationale betalingsverkeer. 'Die IT was geoutsourcet naar een softwarehuis en geoffshored naar India,' herinnert Chris zich in ronkend jargon. 'Dus als er een probleem was, kon ik alleen maar bellen. Ik had een fantastisch inkomen, de 36-urige werkweek mocht je in vier dagen invullen, dat was allemaal prachtig. Maar op het hoofdkantoor heb ik vanaf het >

LIEVELING

Over zijn favoriete schaap hoeft Chris niet lang na te denken: 'Dat is Napoleon. Hij komt uit Frankrijk en is de baas in het hok met rammen.' Als Chris dat hok in stapt, moet hij opletten. 'Want ze pakken je van achteren en beuken je tegen de grond. De ram bepaalt daarmee de pikorde, hij maakt duidelijk dat hij de baas is. Napoleon erkent mij als zijn baas. Hij komt bij me staan en schuurt met z'n kop tegen me aan. Ik aai hem, we kennen elkaar. En als een ander mij een beuk wil geven, gaat Napoleon ertussen staan, zo van: als die boer aangepakt moet worden, dan doe ik dat. Geweldig.'

begin het gevoel gehad, gezegd zelfs: het gaat hier nergens over.' Het verschil met een lokaal bankkantoor vindt hij groot. 'Daar ben je met echte business bezig, met een ondernemer die wil investeren. Dat is zinvol werk, faciliteren dat die ondernemer verder kan.' Voor zichzelf vond Chris zingeving in een volstrekt andere hoek: hij kocht een voormalige geitenboerderij in Friesland om er vanaf nieuwjaarsdag 2009 zijn eigen melkschapen te houden.

Waanzinnig grote stap

Hij kwam uit een boerengezin, de schapenhouderij kende hij van zijn jongste broer. Over zijn ommezwaai vertelde Chris in vakbladen, magazines en kranten en hij was te gast bij het NCRV-programma *De Verwondering*. 'Oud nieuws,' lacht hij er nu om. Terugkijkend ziet hij vooral zijn eigen onervarenheid. 'Het was een waanzinnig grote stap. Dit bedrijf moest eerst grondig schoongemaakt worden. Er is zoveel wat je niet precies weet: het rantsoen van de schapen bijvoorbeeld. Je kent algemene regels, maar wanneer is het te veel of te weinig? Dat moet je uitproberen. Of je ziet dat eentje zich niet lekker voelt, maar wat heeft-ie

dan? De lammerij begint, je steekt je arm in een schaap en je voelt acht pootjes en een paar kopjes, maar je hebt geen idee welk koppie bij welk pootje hoort. Vervolgens gaat het gras groeien en komt dat er ook nog bij: je graslandmanagement. En ondertussen werkte ik nog drie dagen per week bij de bank.' Rust bleek hem niet gegund: Chris belandde midden in de kredietcrisis. Al na vier maanden zette de afname van zijn melk stop. 'Het jaar erop was ik in de lammerperiode – als je hartstikke druk bent – twee uur per dag aan het bellen om te zorgen dat m'n melk alleen al opgehaald werd. Over de prijs hoef je dan niet eens te beginnen.' Met hulp van familie en vrienden kwam hij erbovenop. 'Dat kun je wel een wonder noemen.' Hij moest er van alles voor uitproberen, overal melk leveren, melk laten verkazen, kaas leveren. En toen kwam de gouden tip van de Australische collega: maak er yoghurt van.

Handelsgeest

'Het bijzondere dat je proeft in de pure yoghurt, proef je in andere producten van schapenmelk veel minder,' licht Chris toe. Yoghurt met fruitsmaakjes bijvoorbeeld: het schap wordt voller, je merk valt beter

BONGASTATE

op, maar de hoge kostprijs maakt de producten duurder dan koemelkproducten terwijl ze er qua smaak op lijken. 'Boter zou kunnen, maar dat is alleen kostenefficiënt als ik daarnaast een mager product kan maken. En ik vind nou juist dat je dat met schapenmelk niet moet doen.' Chris ziet een toekomst met meer naturelproducten: kefir, verse kaas.

Voorlopig zet hij in op nog meer bekendheid voor de yoghurt. 'Bij bloggers en "foodies" bijvoorbeeld. En een volgende stap wordt exporteren.' Zo is hij zijn kansen al aan het beproeven in Duitsland.

Dat de emmertjes door zo veel supermarkten worden verkocht, komt niet door zijn netwerk bij de bank, maar door de handelsgeest die hij in de eerste jaren ontwikkelde. 'In die zoektocht legde ik contacten in de zuivelwereld. Met het eerste bekertje yoghurt ging ik naar wat kaasjongens, die me de tip gaven om naar de Hanos te gaan.' De horecagroothandel bleek nog geen schapenyoghurt te leveren en wilde het wel proberen. De eerste supermarkten volgden. 'Zo begon het balletje te rollen. Maar het belangrijkste is de kwaliteit van je product: dat blijft de absolute nummer één. En vervolgens werd ik opgebeld door de inkeeper van de groothandel van Albert Heijn.'

Met een eigen winkeltje op het erf zou Chris daar niet tegenop kunnen. 'Dan komt er een klant en vraagt: "Mag ik de schapen ook even zien?" Voor één bekertje yoghurt ben je dan een kwartier kwijt. Dat kan natuurlijk niet uit,' grijnst hij. 'Bovendien zit ik aan het eind van een doodlopend weggetje.'

Liefde voor dieren

Het pad naar Bongastate slingert door groene weilanden. Om de boerderij ligt 17 hectare grond: gras voor de schapen. Grutto's roepen hun naam en verjagen een kraai, verder suist alleen de wind.

Of Chris zich als geboren Zuid-Hollander thuis voelt in Friesland? 'De weidsheid van het Friese land, de cultuur van lekker aanpakken en niet moeilijk doen, no-nonsense, dat vind ik heerlijk.'

De laarzen gaan aan. Het is maar enkele meters naar de bron van die smakelijke yoghurt: 500 melkschapen, op stal. 'Dat vind ik echt een lastige,' zegt Chris er meteen bij. 'Het is de eerste vraag die supermarkten stellen: doe je aan weidegang? Dat mijn schapen binnen staan, is een bewuste keuze. Er lopen in de omgeving veel schapen en het is vrijwel onmogelijk om ze nooit met een ander schaap in aanraking te laten komen.' Zijn jongvee kwam voorheen buiten, met twee slootjes of dubbele hekken. Alsnog maakte Chris mee dat er eentje de vaart overzwom en bij de burens in de wei liep. In 2015 brak er zwoegerziekte uit op zijn bedrijf. Al zijn schapen moest hij vervangen. >

DE YOGHURT VAN CHRIS
STAAT BIJ ZO'N 750
SUPERMARKTEN IN HET SCHAP

'IK BEN BOER GEWORDEN OMDAT IK VAN DIEREN HOUD'

'Dat wil ik niet nog een keer meemaken en de schapen ook niet. Ik ben boer geworden omdat ik van dieren houd. Dierenwelzijn bestaat uit een paar elementen: diervriendelijkheid – met mooi weer buiten lopen, lekker de ruimte hebben – maar ook gezondheid.' Hij is lid van de Partij voor de Dieren: 'Grote stappen lukken alleen als ze vanuit de overheid worden opgelegd, op Europees niveau. Ik ben het met een heleboel standpunten oneens, maar laat er maar een partij zijn die er fel voor opkomt, dan gaan de dingen wel de goede kant op.'

In de geklimatiseerde stal – geïsoleerd dak, ventilator, door open deuren komen wind en daglicht binnen – kijkt een rij koppen op van het kauwen. Alert, nieuwsgierig, schichtig: uiteindelijk overwint de nieuwsgierigheid. Een schaap laat zich over de kop aaien, een ander begint op een schoen van Chris te sabbelen.

Patat met mayonaise-gevoel

Zijn huidige kudde bestaat uit twee rassen: het Fries melkschaap en de Franse Lacaune. 'Het voordeel van de Franse schapen is dat ze steviger gebouwd zijn en beter in conditie blijven.' Veel van de schapenhouderij kon hij afkijken bij zijn broer. Als boer moet je 10.000 spreekwoordelijke vlieguren maken, meent Chris. 'Je beheerst het vak als je hele koppel gezond en hoogproductief is, wat impliceert dat ze het naar hun zin hebben.' Hij loopt naar een hok met schapen die gezellig staan (of liggen) te kauwen. 'Kijk, deze zien er goed uit, ze zijn lekker aan het herkauwen. Daar richt ik me bewust op, dat ze hun voedingsstoffen gebruiken. En dat is niet een kwestie van je spreadsheets goed voor elkaar hebben, dat is ook naar de schapen kijken. Geef ze ook niet te veel krachtvoer: anders worden ze sloom en krijgen ze een patat met mayonaise-gevoel. Misschien een raar praatje, maar je ziet het ook aan de mest. Niet te dun of te dik en dat het zo donker is, betekent dat er genoeg eiwitten in zitten.'

In de andere stal op Bongastate verhuizen de dieren telkens systematisch naar een volgend hok: hier zit het jongvee, 400 in getal. Zes weken lang krijgt een

lam melk, dan gaat het over op gras en brokjes. Weer ziet Chris moeilijke beslissingen in de dierhouderij: 'Ik haal lammetjes direct bij de moeder weg, wat ik ontzettend lullig vind. Ook al doen ze het ontzettend goed in deze stal.' Hij wijst naar een hok met dieren met een blauwe snoet. Ze dartelen om elkaar heen, de spenen in de wand zijn onbezet. 'Dit is een experiment. Ze beschadigen hun bekjes nogal eens aan de kapjes rond de speen. Nu staat er niemand te drinken, over twee uur willen ze ineens allemaal tegelijk. En dan wordt het stoten en duwen.' De wondjes leiden soms tot een aandoening. Hij ontsmet een groepje dagelijks en bekijkt of dat werkt. Dergelijke kennis wisselt hij uit via de vereniging van professionele melkschapenhouders, waarvan er slechts zo'n 30 zijn in Nederland.

Kuddegedrag

Naast de stal met volwassen dieren opent Chris een deur: 'En dit is de fabriek.' Ongelooflijk lijkt het, dat op deze luttel, brandschone vierkante meters – een bak van 500 liter, een bescheiden vulmachine – per week 3.000 tot 4.000 bekkers van de band rollen. De melk wordt opgewarmd naar 85 graden, gekoeld naar

BONGASTATE

een graad of 40 en dan komt de yoghurtcultuur erbij. Chris demonstreert de vulmachine, zet hendels om, er klinken sissende geluiden, een rijtje tuiten komt naar beneden. In de koeling staat een kar tjokvol bekers met het Bongastate-etiket, achter een andere schuifdeur staan bruine doosjes met stickers en een barcode, klaar om opgehaald te worden. Hulp bij de yoghurtproductie heeft Chris van drie vrouwen uit de buurt – ‘een zelfsturend team’ – en bij de dieren is er fulltime een jonge medewerker, zodat Chris tijd overhoudt voor acquisitie.

De oeien worden tweemaal per dag gemolken, in een carrousel, een klus van zo'n tweeënhalf uur. Chris vindt het zelf nog altijd een van de leukste dingen om te doen. ‘Net als de lammetjes leren drinken aan de speen. Dan zit je ermee tussen je knieën terwijl de rest op je rug springt en aan je oren knabbelt. Fantastisch.’ Of Chris de individuele oeien herkent? ‘Niet allemaal. Verderop zit eentje die telkens als laatste het hok uitgaat en dan geaaïd wil worden. Als een ander dat ziet, wil die ook worden geaaïd, altijd op de rug.’

Allemaal zijn ze even belangrijk voor hem, vertelt hij. ‘Als er eentje ziek is, is het niet van: nou, morgen >

ben je aan de beurt. Het gaat altijd voor.' Marielle Bordewijk, de *food designer* die zijn yoghurtbeker ontwierp, kwam met het predicaat "herder". 'Uit onze gesprekken had zij de conclusie getrokken dat ik zo met mijn dieren omga. Vanwege de zorg en het belang dat ik hecht aan dierenwelzijn.' Zelf merkt hij ook dat de kudde zich op hem richt.

'Ik ben degene die ze op hun gemak moet stellen en die ze volgen. Als ze het hok uit moeten voor het melken en de voorste deinst ergens voor terug, zijn ze allemaal geschrokken. Ze weten zelf niet waarvan, alleen de voorste heeft het gezien. Ik was eens een kwartier bezig om ze het hok uit te krijgen. De volgende keer ben ik op mijn knieën gaan zitten, ik maakte contact, liep weg, en de schapen volgden me gewoon.'

Veel geleerd over leidinggeven

Zijn kudde komt ook van pas bij workshops over leiderschap die Chris geeft aan onder meer schoolleiders, studenten en predikanten. Hij betreft er een boek van Stephen Covey bij, over inspirerend leidinggeven. 'De kern van leidinggeven is hoe een

'HET BIJZONDERE VAN SCHAPENMELK PROEF JE IN PURE PRODUCTEN'

herder met zijn schapen omgaat.' Ziet hij dan geen verschil met zijn baan bij de bank? 'In wezen niet. Het verschil zit vooral in mijzelf, dat ik er heel anders mee omging. Ik denk dat ik als schaapherder veel inspirerender ben dan ik als bankmanager was.' Aandacht is het toverwoord. En luisteren. Hij citeert het uitgangspunt van Covey: *'To find your voice and to inspire others to find theirs'*. Als mensen niet gehoord worden, gaan ze ook niet praten. Wat je als manager van een afdeling moet doen, komt dicht in de buurt van de schaapherder die de gezondheid van de dieren bewaakt. Dat kun je smal opvatten: niet ziek. Of breed: lekker fit, goed in je vel. Daar gaat het om.' Chris groeide op in een gereformeerd gezin. Uit persoonlijke interesse deed hij na bedrijfseconomie een hbo-studie theologie. Wat betekent het geloof nu voor hem? Hij denkt lang na en zegt dan: 'Ik geloof absoluut dat er een god is, die zichzelf de goede herder noemt, niet koeienboer' – hij lacht – 'en die het over zijn schapen heeft.' Soms voelt hij die analogie als hij over de voergang loopt. 'Ik kijk naar de dieren, of ze

GROENE SMOOTHIE

INGREDIËNTEN:

- 1 kleine peer
- ± 50 gr (handvol) verse spinazie
- 125 gr Bongastate schapenmelkyoghurt
- Scheutje water

BEREIDING:

meng de ingrediënten in de blender tot een egale smoothie. Meer recepten (cake, ijsjes, ontbijt, pannenkoeken):

• bongastate.nl

gezond zijn, maar ook om ervan te genieten. En dan vallen ook onderlinge processen op, de pikorde, of dat ze lekker lui liggen te eten.' In *De Verwondering* vraagt hij zich hardop af: zou God net zo naar ons kijken? 'Mijn antwoord is ja. Als herder snap je dat beeld.'

Zijn voornaamste zorg – gezondheid – maakt hem soms huiverig. Voor insleep van ziektes, en daarom voor mensen op het erf en voor de aankoop van schapen. 'Bij boeren hoort stress. Volgens het gezegde is een boer aan twee goden overgeleverd: God in de hemel en de Rabobank. Het is keihard werken, je zit met dierziektes, allerlei ellende kun je over je heen krijgen.' In zijn vorige werk ervoer hij op een bepaalde manier ook stress. 'Maar wanneer is een baan stressvol? Dat hangt samen met in hoeverre die bij je past. Wat je niet echt ligt, gaat minder makkelijk. Voor dit bedrijf heb ik ook veel moeite moeten doen, maar wel altijd met het gevoel als een vis in het water te zitten.'

Respect van collega's

Zijn oud-collega's waardeerden dat Chris zijn hart volgde. Sommigen komen nog weleens op bezoek of hebben een schaap geadopteerd. Boeren in de buurt waren kritischer. 'Zij dachten: die jongen is gek.

Op mijn visitekaartje stond dat ik bankdirecteur was, en dan word je schapenboer. Inmiddels kijken ze er anders tegenaan. Ik heb de afzet op orde, het bedrijf ligt er mooi bij, de dieren staan er keurig bij.' Hij pauzeert even. Zachter: 'Ze zeiden expliciet dat ze er respect voor hebben. Dat doet me goed natuurlijk.' Zoals Chris rondloopt op Bongastate, lijken de bankiersjaren ver weg. Zijn pak mist hij niet. 'Een stropdas is zelfs erg wennen als ik die weer omdoe,' lacht hij. Toch nam hij iets mee uit zijn vorige baan: 'Anders dan veel boeren ben ik niet bang voor de bank.' In de stal met de honderden lammeren van alle leeftijden kijkt hij ontspannen om zich heen. Hoe hij dat toch doet, in de gaten houden of alles in orde is? 'Gewoon kijken,' zegt Chris. Hij bukt en aait kort over een hupsende flank. 'En deze buikjes zitten vol, dus dat gaat goed.' ☺